

Юшкевич Ю.С. Особливості реалізації морально-етичних цінностей на індивідуальному рівні в контексті наявності опозиції «розум – емоція» / Ю.С. Юшкевич // Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти : зб. наукових праць / за заг. ред. д.філос.н. Журби М.А. – Монреаль: СРМ «ASF», 2017. – С.27-29.

Юшкевич Ю.С.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ НА ІНДИВІДУАЛЬНОМУ РІВНІ В КОНТЕКСТІ НАЯВНОСТІ ОПОЗИЦІЇ «РОЗУМ – ЕМОЦІЯ»

Процес реалізації морально-етичних цінностей на рівні суб'єкта передбачає проходження декількох етапів: отримання знань стосовно того, що є загальноприйнятим, безумовно цінним з точки зору моральності в даному суспільстві, а також реалізації морального вектору поведінки. Але ці дві складові моральності пов'язані між собою наявністю у людини морального почуття, що виражається у здатності особистості до любові та співчуття. Дійсно моральним, як зазначав Г. Гегель, можна вважати лише той вчинок, який здійснений не просто згідно з моральними принципами, але тільки за умови внутрішньої потреби у цьому.

Моральні почуття, будучи емоційною стороною духовної діяльності особистості, являють собою суб'єктивне ставлення людини до різних сторін суспільного буття та виражають її моральну позицію. Складний комплекс почуттів обумовлює наявність більшості моральних принципів та цінностей, що вкоріняються у раціональній та емоційній сферах свідомості особистості.

Ефективною формою прояву моральних почуттів, як стійкого суб'єктивного ставлення людини до чогось, виступають емоції – переживання того чи іншого почуття в певний момент, у конкретній ситуації, де переживання, в свою чергу, є винятково суб'єктивно-психічною стороною емоційних процесів. Співвідносячи ці категорії, слід зазначити, що почуття виступають вищою стадією розвитку емоцій людини, відрізняючись

незалежністю від ситуацій, виражають стабільне емоційне ставлення особистості до суспільних явищ та інших представників соціуму. Формування цілісної особистості, що керує своєю моральною діяльністю без зовнішнього і внутрішнього примусу, виходячи з внутрішньої потреби, значною мірою обумовлено наявністю відповідних моральних почуттів.

Але питання пріоритетності саме емоцій в пізнанні морально-етичних цінностей залишається досить дискусійним в сучасному філософському дискурсі. Перша позиція, яку ми будемо розглядати, а саме – раціоналізм, обґрунтовує прерогативу абстрактного пізнання перед чуттєвим, а основою поведінки людини, зокрема моральної, вважає розум. Представники цього напрямку, до числа яких можна віднести Аристотеля, Декарта, Ляйбніца, Канта, Гегеля та інших, відстоюючи достоїнства і переваги раціонального пізнання, джерело ціннісних принципів – добра, обов'язку, краси – вбачають саме в розумі, що поєднує у собі знання та цінності. На їх думку, на основі чуттєвого пізнання не можна побудувати теоретичних понять, постулатів, законів, яким має бути притаманна загальність та необхідність. Дійсним же їх джерелом може бути лише розум. Тому і імперативно-оціночні постулати, наприклад «категоричний імператив» І. Канта, можуть бути похідними лише від розуму. В цьому сенсі, вони виступають умосяжними принципами, вільними від усякої чуттєвості, що порушує їх чистоту.

Так, Аристотель визначає добродійність як панування розуму над почуттями. Наявність своєрідного внутрішнього зору, що дозволяє відрізнити добро від зла, є необхідною передумовою успіху діяльності розуму, що здійснює вибір. Тому розсудлива людина, на його думку, неодмінно повинна бути щасливою і доброю. Чуттєве та орієнтоване на насолоду життя, в свою чергу, обмежує можливість досягнення щастя, але це не заперечує в цілому позитивної ролі почуттів.

Рене Декарт, вбачаючи джерело моралі в інтелектуальній інтуїції, за допомогою якої людина здатна осягнути сутність добра та зла, наголошує на необхідності підпорядкування пристрастей розуму. Реалізувати це можливо

шляхом спостереження за поведінкою оточуючих та співвіднесенням цих дій з благом та злом, яке вони несуть у світ, що, у свою чергу, стає прикладом моральності. Для задоволення душі, вважає Декарт, людина повинна йти шляхом добродетності, що трактується як її звичка поступати згідно із совістю [2, с. 546].

Протилежної точки зору дотримуються представники емоціоналізму, прихильники теорії морального почуття, етичного сентименталізму, котрі вважають джерелом знань про морально-етичні цінності почуття-емоції.

Так, посилення інтересу до аксіосфери моралі в романтизмі епохи Просвітництва знайшло своє відображення в творчості Е. Шефтсбері, який ввів у філософський обіг поняття «моральне почуття». Він визначав його як особливий вид пізнавальної здібності, що базується на рефлексивному почутті, спрямованому на відображення емоцій. Моральне пізнання є безпосереднім і зрозумілим, воно інтуїтивне [4, с. 219]. Наголошуючи на вирішальному значенні емоцій в мотивуванні людських вчинків, Шефтсбері вважав основою добродетності їх природну гармонію, що скеровує особистість на задоволення не тільки власних, а й чужих інтересів.

Ця концепція знайшла своє підтвердження і подальший розвиток в творчості Ф. Хатчесона, який, обґрунтовуючи пріоритет морального почуття перед розумом більш систематизовано, наголошував на його пізнавальній здатності усвідомлювати, що є добром, а що – злом. Механізм дії цього почуття він пов'язував з отриманням задоволення від добродетності або страждання від порочного вчинку у ході їх сприйняття [3, с. 47]. Розглядаючи мотиваційну сферу людських вчинків, Хатчесон виділяв любов як конститутивну емоцію особистості, що спрямована на благо інших людей.

Ф. Brentano, акцентуючи увагу на тому, що характерною рисою внутрішнього сприйняття людини є спрямованість на об'єкти, дійшов висновку, що цінності відкриваються нам в межах інтенціональних відносин суб'єкта і об'єкта, а виникнення любові, як однієї з морально-етичних цінностей, обумовлено переживаннями, за допомогою яких ми усвідомлюємо те, що щось

є справжнім та безсумнівним благом [1, с. 57]. Здійснення ж морального вибору, на його думку, відбувається завдяки наявності інтелектуальної інтуїції.

Співзвучної точки зору дотримується М. Шелер, який визначає особистість саме як «ens amans» – любляче буття. На його думку, внаслідок ідентичності розуму у всіх людей та надіндивідуальності актів розумової діяльності, не можна визначати особистість як суб'єкт лише розуму, бо це його знеособлює. Шелеру імпонує ідея «логіки серця», тому він наголошує на автономії цінностей та емоційного життя, через які розкривається змістовна сторона світу цінностей та порядок їх осягнення людиною. Згідно з Шелером, цінності, зокрема морально-етичні – це апіорні сутності, феномени, що являються нам в акті емоційної інтуїції [5].

Отже, наявність опозиції «розум – емоція», яка традиційно присутня у філософському осмисленні людської мотивації і використовується при поясненні внутрішніх колізій ціннісного вибору, приводить до необхідності визнання пріоритетності в тому чи іншому соціумі переважно емоційного або раціонального типу особистості і відповідно – врахування цього моменту при побудові стратегії трансляції морально-етичних цінностей, апелюючи відповідно до розуму або до почуттів.

Література:

1. Brentano F. O происхождении нравственного познания [Текст] / Ф. Brentano; [пер. с нем. А. А. Анипко]. — СПб. : Алетейя, 2000. — 186 с.
2. Декарт Р. Сочинения: в 2-х т. [Текст] / Р. Декарт; [пер. с лат. и фр.; сост., ред., вступ. ст. В. В. Соколова]. — М. : Мысль. — Т. 1. — 1989. — 654 с.
3. Хатчесон Ф. Исследование о происхождении наших идей красоты и добродетели [Текст] // Ф. Хатчесон, Д. Юм, А. Смит / Эстетика; [общ. ред. Б. В. Мееровского, пер. Е. С. Лагутина]. — М., 1973. — С. 41-269.
4. Шефтсбери Э. Моралисты. Философская рапсодия [Текст] / Э. Шефтсбери // Эстетические опыты / [сост., пер., коммент. А. В. Михайлова]. — М. : Искусство, 1975. — 537 с.
5. Шелер М. Формализм в этике и материальная этика ценностей / М. Шелер // Избранные произведения; [пер. с нем.; под. ред. А. В. Денежкина, А. Н. Малинкина, А. Ф. Филлипова]. — М. : Гнозис, 1994. — С. 259-337.